

МЕТОДОЛОГІЧНА ПЛАН-КАРТА ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНО- ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ*

Оксана ГУМЕНЮК

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри соціальної роботи
Тернопільського державного економічного університету,
старший науковий співробітник
Інституту експериментальних систем освіти
Copyright © 2005

На основі теоретичного аналізу концептів соціально-психологічного та організаційного кліматів, вивчення досвіду фундаментального загально-освітнього експерименту з модульно-розвивального навчання уперше вводиться термін "інноваційно-психологічний клімат", а також пропонується методологічна план-карта дослідження цього клімату, що взаємодоповнює чотири предмети (психолого-педагогічний вплив, освітнє спілкування, полімотивація, Я-концепція) і задає послідовність наукового вивчення їх параметрів.

Утвердження та формування розвиткових процесів у сучасному суспільстві, гармонізація міжособистісних, міжгрупових відносин у соціумі неможливі без подальшого введення інновацій у загальноосвітні школи. Спроможність підростаючого покоління активно впливати на навколишній світ і максимально реалізувати природний потенціал щодо власного культурного зростання забезпечує модульно-розвивальна система освіти [9], що функціонує за законами інноваційно-психологічного клімату. Її технологія введення навчально-виховного процесу дає змогу кожному учаснику розвивальної педагогічної взаємодії оволодівати не лише знаннями, уміннями, навичками, а й формує соціальні норми життя (взаємодопомога, громадянська свідомість, відповідальність, міжетнічна повага та ін.), сприяє привласненню загальнолюдських цінностей (ідеали, вірування, устремління, світоглядні програми, прагнення тощо), котрі допомагають розбудовувати гуманне, правове та демократичне суспільство.

*Дослідження здійснене в рамках індивідуальної теми "Психологічний зміст інноваційної освіти" (Державний реєстраційний номер НДР і ДКР: 0103 У 007681)

Цілісний модульно-розвивальний цикл, послідовно наповнюючи різним психолого-педагогічним змістом етапи навчально-виховно-освітнього процесу, створює особливе – у структурному і динамічному втіленнях – освітнє середовище, де і відбувається багатовекторна реалізація соціальної активності вчителя і учнів у їхній співдіяльності. Під час проходження повного функціонального циклу навчального модуля зароджуються і формуються освітні процеси, які знаходять відображення у співвідношенні *трьох основних параметрів інноваційно-психологічного клімату*: а) психолого-педагогічного впливу, що функціонує у контексті соціально-психологічного простору-часу [4], б) освітнього спілкування як інформаційного, ділового, психосмислового і самосенсового різновидів обміну [3] та в) полімотивації як способу активізації освітньої діяльності учасників розвивальної взаємодії [6]. У психолого-педагогічній єдності вони спричиняють розвиток *позитивно-гармонійної Я-концепції* наставника і наступників [5] (*рис.*).

Багато відомих учених (К.К. Платонов, Б.Д. Паригін, А.Н. Лутошкін, В.І. Антоноук, О.І. Зотова, Є.В. Шорохова, В.В. Бойко, А.Г. Ковальов, В.Н. Панферов, І.І. Васильєва, В.Ю. Крилов, В.П. Кузнецов, А.Л. Свенцицький, В.П. Казміренко та ін.) приділяли увагу вивченню соціально-психологічного та організаційного кліматів [1; 2; 7; 8]. Здебільшого автори визначають перший як суспільно-психологічний феномен, котрий організується через міжособистісні відносини у малій групі. Другий – характеризують як той, що відображає структурні й динамічні властивості організаційного середовища, у якому виникає реалізація соціальної активності людей, котрі поєднані єдиними цілями діяльності й об'єднані у великі групи.

На нашу думку, соціально-психологічний експеримент з модульно-розвивального навчання підтвердив наявність своєрідного взаємодоповнення обох вищезгаданих кліматів. Ми назвали цей феномен “*інноваційно-психологічний клімат*”. У модульно-розвивальній системі він реалізує не тільки міжособистісну активність учителя і учнів, а й динамічні властивості оргпедагогічного довкілля. Завдяки цьому виникають психосоціальні процеси, котрі інтегрують і координують спільну освітню діяльність наставника, наступників та керівництва школи загалом. Зокрема, перший компонент інноваційно-психологічного клімату – *психолого-педагогічний вплив та його класи (пізнавально-суб'єктний вплив, нормативно-особистісний взаємовплив, ціннісно-індивідуальнісний самовплив, духовно-універсумне самотворення)* спричиняють становлення учнів як: а) групових та індивідуальних суб'єктів освітньої поведінки, оволодіння ними рівнями суб'єктності, б) особистостей освітньої діяльності, які привласнюють загальнолюдські норми, в) індивідуальностей освітніх вчинкових дій, котрі обстоюють моральні вартості та розвивають ціннісно-смислову сферу та г) універсумів психодуховного діяння, які утверджують здобутий чи збагачений сенс у житті.

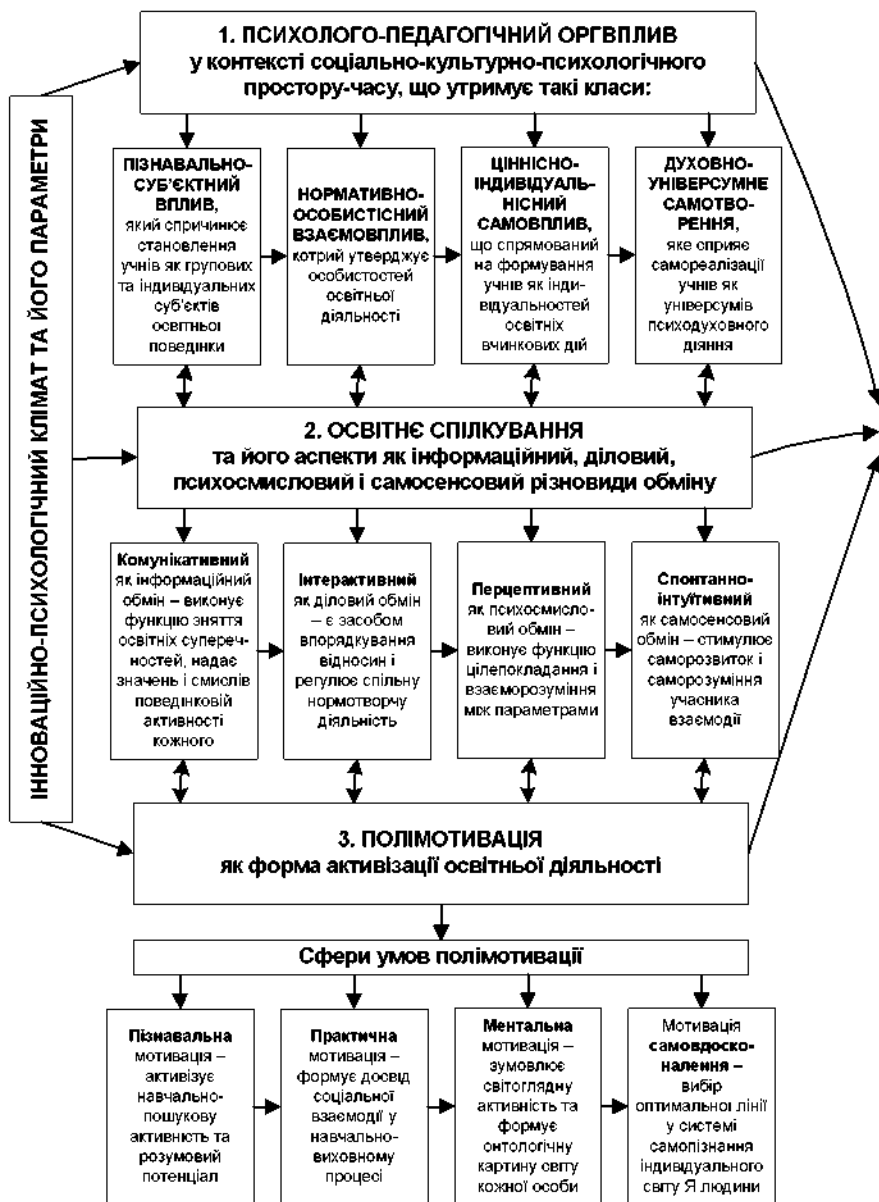

Рис.

Методологічна план-карта дослідження інноваційно-психологічного клімату модульно-розвивального навчання (лівий сегмент)

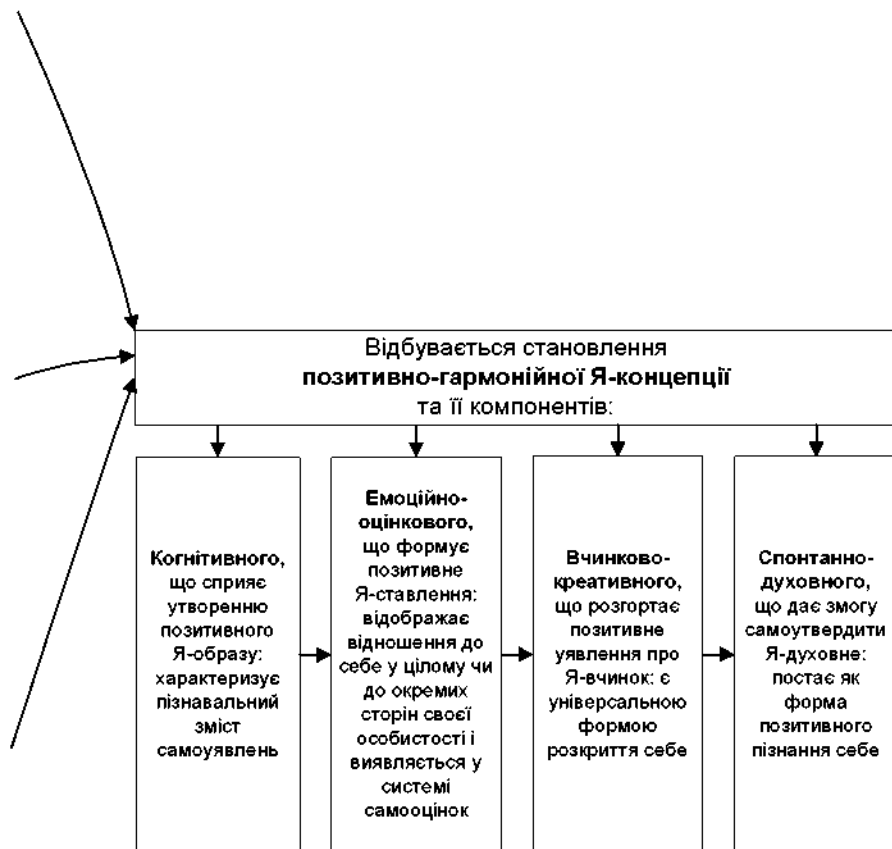

Рис.

Методологічна план-карта дослідження інноваційно-психологічного клімату модульно-розвивального навчання (правий сегмент)

Другий компонент – *освітнє спілкування та його аспекти як різновиди обміну* – задає змістове, практичне, психосмислове, самосенсове поле взаємодії між учасниками інноваційних взаємин. Це означає, що комунікативна сторона спілкування, яка співвідноситься із інформаційним обміном надає значень і смислів поведінковій активності кожного, а тому виникає оперування знаннями як соціальними еталонами спілкування. Інтерактивна, що продукує діловий обмін, регулює організацію спільної діяльності учасників, а відтак взаємозбагачує їх як співдіячів і водночас як співрозмовників. Перцептивна сторона, що інтегрується із психосмисловим, дає змогу пізнати один одного, смислово самоствердитися через вчинкові дії й у такий спосіб виконує функцію взаєморозуміння між ними. Спонтанно-інтуїтивна, що взаємопов'язується із самосенсовим обміном, сприяє саморозвитку, саморозумінню за допомогою вибору однієї із психодуховних форм, а отже стимулює самореалізацію особи в навчальному процесі.

Третій компонент інноваційно-психологічного клімату – *полімотивація* активізує освітню діяльність учителя і учнів через такі свої сфери: а) пізнавальну – активізує навчально-пошукову активність та розумовий потенціал, б) практичну – формує досвід соціальної взаємодії, в) ментальну – зумовлює світоглядну активність і г) мотивацію самовдосконалення, яка дає змогу вибрати оптимальну лінію у системі самопізнання індивідуального світу Я людини.

Внаслідок позитивного функціонування усіх трьох параметрів інноваційно-психологічного клімату розвивається й утверджується у внутрішньому світі кожного учасника взаємодії *позитивно-гармонійна Я-концепція*, яка утримує у своїй структурі когнітивну складову суб'єкта – Я-образ, емоційно-оцінкову складову особистості – Я-ставлення, вчинково-креативну складову індивідуальності – Я-вчинок, спонтанно-духовну складову універсума – Я-духовне. Але слід пам'ятати про умовність такого поділу, тому що у реальному психодуховному житті особи названі компоненти взаємопов'язані.

У єдності і взаємодоповненні зафіксовані на рисунку параметри інноваційно-психологічного клімату відображають модель авторської *“методологічної план-карти дослідження”* [10, с. 663]. Підтвердженням цього є кілька причин: по-перше, презентована план-карта містить принаймні чотири предмети (психолого-педагогічний вплив, освітнє спілкування, полімотивація, Я-концепція); по-друге, вона показує, як потрібно рухатись, щоб обґрунтувати кожен із цих предметів; по-третє, з'являється можливість визначити ту послідовність, у котрій повинні аналізуватись різні структурні частини моделі; по-четверте, дає змогу отримати систему знань, що із самого початку наукового пошуку були пов'язані між собою та описували об'єкт у цілому; по-п'яте, вона “являє собою особливе зображення об'єкта, що розкладений на низку предметів” [10, с. 666]. “Саме цю сторону справи, як зауважує Г.П. Щедровицький, – сукупність можливих предметів вивчення і послідовність їх розгляду – повинна фіксувати методологічна план-карта дослідження” [Там само, с. 665].

Відповідно до вищезазначеного, *об'єктом* нашого дослідження є інноваційно-психологічний клімат експериментальної системи модульно-розвивального навчання, а *предметом* – психологічна система його складових чи параметрів. Відтак план-карта (див. *рисунок*) – ефективний методологічний засіб, що дає змогу організувати дослідження у певному напрямку та узгодити досягнення поставленої мети із різнопредметним науково-психологічним матеріалом, що здобутий нами під час взаємопов'язаних теоретизування, методологування, проєктування та експериментування.

1. Антонюк В.П., Зотова О.И., Моченов Г.А., Шорохова Е.В. Проблема социально-психологического климата в советской социальной психологии // Социально-психологический климат коллектива: теория и методы изучения. – М.: Наука, 1980. – С. 5–25.
2. Бойко В.В., Ковалев А.Г., Панферов В.Н. Социально-психологический климат коллектива и личность. – М.: Мысль, 1983. – 206 с.
3. Гуменюк О. Освітнє спілкування як інформаційний, діловий, психосмисловий і самосенсовий різновиди обміну // Психологія і суспільство. – 2005. – №3. – С. 78–99.
4. Гуменюк О.Є. Психологія впливу: Монографія. – Тернопіль: Економічна думка, 2003. – 304 с.
5. Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції: Навчальний посібник. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – 310 с.
6. Гуменюк О. Феномен полімотивації: сутнісний зміст взаємин за модульно-розвивальної організації // Психологія і суспільство. – 2001. – №1. – С. 74–123.
7. Казмирчук В.П. Социальная психология организаций: Монография. – К.: МЗУУП, 1993. – 384 с.
8. Парыгин Б.Д. Социально-психологический климат коллектива. – Ленинград: Наука, 1981. – 192 с.
9. Фурман А.В. Модульно-развивальное обучение: принципы, условия, обеспечения. – К.: Правда Ярославичів, 1997. – 340 с.
10. Щедровицкий Г.П. Избранные труды. – М.: Шк. культ. политики, 1995. – 760 с.

Надійшла до редакції 1.09.2005